

---

## A tavasz elmúltával. Gazdasági átalakulások az arab világban

Jóval az ukrán válság kitörése előtt a világ nagy érdeklődéssel fordult az arab világban a szeme előtt zajló erőszakos megmozdulások felé, melyek némely esetben gyökeresen forgatták fel a fennálló, szilárdnak hitt rendszereket. A jelenség az Arab Tavasz elnevezést kapta, amelyről megindultak a találgatások. Azóta már egy kis idő eltelt, és bebizonyosodott, hogy a társadalmi és politikai elégedetlenség nem jelent egyúttal társadalmi és kulturális változásokra irányuló tudatos igényt. Azt, hogy elindul egy olyan változási folyamat, mely az arab világ országainak tradicionális társadalmait oly módon változtassa meg, hogy ez minél szervezettebben illeszkedhessen a nyugati civilizáció által meghatározott globális civilizációs értékrendbe, egyelőre nem lehet elvárni. Sőt, ha létezne is igény erre, az Iszlám Állam feltűnése, meg a franciaországi terrortámadások is olyan ellenreakciók, tüneti megnyilvánulások, melyek rövid- és középtávon minden ilyesmit ellehetetlenítenek. Mindezzel együtt, a fejlődésre igény van, legfőképpen azon országok esetében, melyek nem profitálnak az olajkincsből, és szükségük lehet egy stabil, jól strukturált, többoldalúan fejlett nemzeti gazdasági rendszer létrehozására, annak érdekében, hogy a társadalom stabilná és versenyképessé váljon, melynek oly nagy szerepe van – mint ahogyan azt a görög példa is bizonyítja – napjaink kiegyensúlyozatlan világában. Ahogyan a szerzők is fogalmaznak: „a társadalmi, nemi és területi különbségek nagyobbak lettek, mint előtte voltak”. Ehhez nyújt részben segítséget, elméleti alapot ez a recenzált kollektív szerzőségű kötet is, mely az Oxford University Press gondozásában jelent meg.

A kötet irányát a politikai-gazdasági kérdések határozzák meg, így szól az arab tavasz által generált gazdasági következményekről, az újjáépítésről és az egyszerre lehetséges és szükséges modernizációs törekvésekről az arab politikai és gazdasági kultúra sajátos körülményei között. Egyáltalán nem véletlen, hogy már a bevezetőben közölnek egy diagramot, mely az erős gazdaság és a demokrácia egyenlőtlenség-arányát ábrázolja Egyiptom,

Jordánia és Libanon esetében, megállapítva azt, hogy az autoriter Jordániában a legstabilabb a gazdaság. Több gazdasági ágazat is sérült rövid távon az arab tavasz eseményeinek következtében, mint például a turizmus. A szerzők már a bevezetőben lefektetik a négy elvet, melyek szerintük alapfeltételei a sikeres gazdasági átmenetnek, és köré építik fel a következő fejezeteket is. Ez a négy alapelv a következő:

1. Munkahelyek teremtése, elsősorban a 30 évnél fiatalabbak számára a foglalkoztatottság és az egyéni vagyoni biztonság növelésének érdekében.

2. A közszféra modernizálása liberális elveken, megszüntetve az elitista, informális jog előtti egyenlőségeket. Ez együtt járna a korrupció csökkenésével és a kormányservek hatékonyságának növekedésével is.

3. A magánszektor megerősítése a korrupció visszaszorításával, a hatóságok visszaéléseinek csökkenésével, a szociális védőháló megteremtésével és megerősítésével – beleértve ennek pénzügyi mechanizmusait is – és a kis- és közép vállalkozások fejlesztésével, a törvényesség garatálásával. Véleményük szerint ez azonnali GDP-növekedést eredményezne, főleg annak tükrében, hogy mindeddig az „ipari forradalomra” tett kísérletek az arab világban kudarcot vallottak. Természetesen minden arab ország számára népessége, berendezkedése és erőforrásai függvényében mások és mások a kihívások.

A negyedik: a szerzők szerint szükséges a gazdasági átmenet, a közeledés a világ többi, elsősorban fejlett országaihoz, mivel elszigetelten a globalizált világban lehetetlen lépést tartani a többiekkel. A szerzők tisztában vannak azzal, hogy egyfajta Marshall-segély lehetetlen, a jelenlegi helyzetben sem az Egyesült Államok, sem pedig az Európai Unió nem képes jelentősebb mennyiségű segélyt folyósítani fejlesztési célokra. Esetleg részben megtehetnék ezt az Öböl gazdag országai. (Érdekes, hogy meg sem említik ezzel kapcsolatban a valutaalap vagy a Világbank lehetőségét.) Erre a négy átmeneti elvre épül fel a következőkben a kötet teljes struktúrája.

Amennyiben az első, bevezető fejezet összefoglalja a kötet fő irányelveit, a második elsősorban történelmi jellegű, és magának az arab tavasznak kiváltó okait elemzi, melyek közé elsősorban olyasmiket sorol, amit egy felületes nyugati szemlélő is érzékelhet az arab világgal kapcsolatban. Ilyenek a nagy társadalmi különbségek, az autoritárius társadalmi berendezkedés, melynek „társadalmi szerződése” régen elveszítette a jelentőségét, a meglévő munkakultúra, vagy jobban mondva annak hiánya. Kiemeli persze azt is, hogy hasonlóan Közép-Kelet Európához, ezekben az országokban is léteztek reformkísérletek – főleg azokban, amelyek nem gazdagok olajban – de ezek bátoratlanok, erőtlének voltak, és nem hozták meg az elitek által

remélt átütő hatást. A második fejezet a fiatalok lehetőségeiről szól ezekben az országokban, Wael Ghonim példájából kiindulva, aki Egyiptomban az arab tavasz szimbóluma, és akinek karrierje inkább az álom, mint az elérhető kategóriába tartozik az arab fiatalok nagy része számára. A fiataloságnak paradoxonjára mutat rá ez a fejezet az arab világban: mialatt a világ legdinamikusabban fiatalodó régiója – a fiatalok és a gyerekek aránya nagyobb, mint a világ más, fejlett vagy fejlődő kultúrrégióiban –, a munkalehetőségek nem igazán fiatalbarátok, sok a munkanélküli, főleg a szakképzettek és a diplomások körében. A szerzők szerint az olajkitermelést leszámítva csak Fekete Afrika termelése gyengébb az arab világénál. A legnagyobb a munkanélküliség a fiatalok között Algériában, Jordániában és Jemenben, de még Egyiptomban is 25 százalék fölött van ez a mutató. A nők ezen belül is sokkal rosszabb helyzetben vannak, mint a férfiak. A munkanélküliség ugyanakkor nem jelent automatikusan szegénységet a családi helyzettől függően, mivel az arab családok összetartóak, és a jobb módú szülők, vagy akár távolabbi rokonok is inkább segítik a családtagot, minthogy az képességein és rangján aluli munkát legyen kénytelen elvállalni. Az oktatás színvonalala – legalábbis a statisztikák szerint – nem marad le a világtól, mivel az egyetemeken nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy a diákoknak versenyképes felszerelés álljon a rendelkezésükre. Ugyanakkor nagy az iskolázatlanok száma, mivel az alacsonyabb társadalmi osztályok gyerekeik számára gyakran a legminimálisabb elemi oktatást sem tudják megengedni. Az egyetemek esetében a legjobb hat intézmény benne van a top ötszázban, de a tudományos publikációk mennyisége elmarad az Egyesült Államoktól, Európától vagy a Távol-Kelettől és Latin-Amerikától is. A fiatalok munkapiacra történő elhelyezkedése érdekében a szerzők több javaslatot is megfogalmaznak, ezek közé tartozik a civil szféra megerősítése, hatékony, piacorientált átképezési programok szervezése, a fizetség teljesítményalapúvá tétele.

Különösen érdekesnek tűnt számomra „A modern állam építése” című fejezet. Elsősorban azért, mert felmerült bennem a kérdés, mit ért a szerző modernitás alatt, másodsorban pedig azért, mert az érdekelt, miben látják szükségét egy-egy tradicionális vagy katonai autoritás alatt vezetett arab és muszlim kultúrájú ország felzárkóztatásának az általuk modernnek tartott világhoz. Különösen érdekes e fejezet esetében a 98. oldalon található statisztika, mely értelmében a kormányzati szervek hatékonysága Katarban és az Emírátságokban a legnagyobb – valószínűleg nem véletlenül két dúsgazdag és aránylag kicsi Öböl-menti országban – míg a másik végletet Irak, Jemen, Líbia, Dzsibuti és Gáza képezik – és úgy érzem, ki lehet

egyszerűen következtetni, hogy mi okból. Menet közben könnyen kiderül, hogy miben látják a szerzők a modernizálás szükségességét. Az állami intézményrendszerek működésének rendszerelvűvé tételében – még az olyan stabil országokban is, mint Marokkó és Jordánia, az uralkodó akaratának kinyilvánításával kormányoz, és az intézményrendszer ennek van alárendelve –, pénzügyi reformokban, a bankszektor átalakításában, külföldi tőke bevonásában, a termelés diverzifikálásában, valamint a regionális integráció elmélyítésében látják a megoldást. Ugyanakkor megemlítik azt is, hogy a hidegháborús és a kilencvenes évekbeli iparosítási tervek nem hozták meg az átütő sikert. Hasonló hangvételben íródott az ezt követő két fejezet is, melyek közül az első az állami szektor megreformálásának, a záró fejezet pedig a nemzetközi életben betöltött szereppel, illetve a regionális integráció perspektíváival foglalkozik.

E kötet a nyugati világban általában véve pozitív fogadtatást, jó recenziókat kapott. A kötet erényei közé tartozik a kiváló képesítésű szerzőgárda – mind komoly egyetemeknek és kutatóintézeteknek munkatársai –, az összehasonlító módszertan – állandóan jelen van az elemzésben az összehasonlítás, a világ más országaival és régióival –, a statisztikai adatok mennyisége és ábrázolási módja. A hangnem sem nem optimista, sem nem pesszimista, de idealistának nyugodtan lehet nevezni, a recenzens érzése az, hogy a szerzők az arab tavasz következményeként a kelet-közép európai országok szocialista átmenetét tartanák modellnek, persze annak egy könnyedebb változatát, az átalakulás nehézségei nélkül. Gyenge pontnak számíthatjuk, hogy térben és időben az elemzett célterület csak nagy általánosságban van meghatározva, éppen azért nagyon képlékeny, vannak olyan statisztikák, melyek magukba foglalják például Törökországot is, vagy a palesztin területeket. Az országok közötti különbségeket megemlítik ugyan, de a javasolt megoldások esetén nincsenek eléggé hangsúlyozva, ezért gyakran az „alma a körtével” típusú összehasonlításokkal is találkozunk. Mindezzel együtt a kötet hasznos olvasmány mindazok számára, akik az arab tavasz gazdasági vonatkozásait meg szeretnék ismerni, idevágó ismereteiket el szeretnék mélyíteni, esetleg referenciaként szeretnék használni a benne foglaltatott statisztikai adatokat összehasonlító jellegű tanulmányaik számára.

Magdi Amin, Ragui Assaad, Nazar al-Baharna, Kemal Dervis, Raj M. Desai, Navtej S. Dhillon, Ahmed Galal, Hafez Ghanem, Carol Graham, and Daniel Kaufmann, *After the Spring. Economic Transitions in the Arab World* (A tavasz elmúltával. Gazdasági átalakulások az arab világban), Oxford University Press, 2012. 179 o.

*Lakatos Artur*